

О. П. Шипотілова

**СПРОБИ ПРОТИДІЇ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ
СТАНОВЛЕННЮ ТА ФУНКЦІОНУВАННЮ
МИКОЛАЇВСЬКОЇ КРАЙОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ (1989–1990 РР.)**

Ключові слова: Народний Рух України, МКО/НРУ, неформальна преса, комуністи, обком партії, рухівці.

Ключевые слова: Народный Рух Украины, МКО/НРУ, неформальная пресса, коммунисты, обком партии, руховцы.

Key words: Narodny Rukh Ukraine, MKO/NRU, the informal press, the Communists, Obkom party, rukhists.

Вивчення новітньої історії України у час розбудови її демократичних інститутів викликає підвищений інтерес, як у країні, так і, зокрема, на Миколаївщині. Стає очевидним, що у процесі демократизації суспільства необхідні знання з історії зародження перших громадсько-політичних організацій та політичних партій в регіонах країни. У зв'язку з цим виникла потреба комплексного дослідження зародження та практичної діяльності Миколаївської крайової організації НРУ.

Проблема зародження та діяльності громадсько-політичних структур, зокрема Народного Руху України, 90-х рр. ХХ ст. досить добре розроблена і висвітлена у публікаціях Ю. Данилюка, О. Бажана [1], О. Гараня [2], А. Камінського [3], Г. Гончарука [4], В. Ковтуна [5], О. Бойка [6] та ін. Більшість цих праць становить науковий доробок у питанні вивчення різних аспектів напрямків роботи НРУ, проте існує потреба дослідження діяльності регіональних особливостей крайових відділів Руху.

Так, наприклад, дослідженням політичної палітри Миколаївської області присвячена наукова праця М. Шитюка [7], який зазначає передумови зародження громадсько-політичного руху в області й які чинники впливали на практичну діяльність перших неформальних об'єднань.

Окрім цього дослідження, цінним історіографічним доробком в розробці проблем становлення та діяльності політичних партій в області є монографія миколаївської дослідниці О. Яцунської [8], яка чітко відмічає важливість громадсько-політичної роботи Миколаївського Крайового Руху на теренах регіону.

Метою даного дослідження є об'єктивне висвітлення протистояння Миколаївської крайової організації НРУ утискам з боку Комуністичної партії УРСР від дня народження Руху в регіоні з 1989 р. — протягом 1990 р., на основі архівних документів та регіональної періодичної преси.

Невирішеними раніше частинами загальної проблеми є: вивчення початкового етапу роботи Крайового Руху на Миколаївщині (1989–1990 рр.) та визначення наслідків негативного тиску КПУ на його громадсько-політичні напрямки діяльності.

На Миколаївщині ідея заснування Народного Руху України почалася з діяльності перших неформальних об'єднань, які були створенні в області протягом 1988–1989 рр. У своєрідних резервуарах екологічної асоціації «Зелений світ», Товариства української мови імені Т. Г. Шевченка, УГС [9] відбулося ідейне бродіння та становлення народної опозиції — пробудженої поверненням історичної пам'яті, любові до рідної мови, до культури. Тому недивно, що члени екологічно-громадського руху стали розуміти, що займатися однією екологією безглуздо, необхідна ще й політична боротьба. Як наслідок, на екологічному мітингу 1988 р. лідером Миколаївського відділу Спільки письменників УРСР В. П. Бойченком було запропоновано створити в області крайовий відділ НРУ [10].

26 червня 1989 р. відбулось перше організаційне засідання, а 19 серпня — установча конференція МКО/НРУ, на якій були гості з Дніпропетровська, Києва, Вільнюса. Збори пройшли на дачі Олександра Долгих, члена ініціативної групи, бо Будинок культури будівельників, зал якого був орендований, виявився очеплений працівниками міліції та КДБ [11].

За даними газети «Южная правда» від 20 серпня 1989 р., на питання, чому не з'явилася інформація про установчу регіональну конференцію Руху на сторінках місцевої преси, дав роз'яснення секретар виконкому Миколаївської міської ради народних депутатів Є. Д. Степанов. Він заявив: «До виконкому міськради звернувся мешканець м. Миколаєва І. С. Грасевич із заявою, в якій просив дозволити провести 19 серпня ц. р. у Будинку культури будівельників «Миколаївську регіональну конференцію Народного Руху України» [12].

За існуючим порядком заява була розглянута на засіданні виконкому в присутності заявника, І. С. Грасевичу були задані

питання з цієї справи: скільки приблизно делегатів буде брати участь у конференції, кого вони представляють, хто є співзасновниками створюваної організації, які її цілі та форми діяльності. З'ясувалося, що заявник, який представляв ініціативну групу, мав дуже нечіткі погляди щодо діяльності організації, не мав чіткої програми.

Слід врахувати і те, що більшість питань, якими передбачала займатися, на думку ініціаторів, організація Народного Руху, вже реалізувалися нещодавно створеною обласною Координаційною радою громадських організацій. Тому було схвалено, що група громадян, які входять до складу ініціаторів створення обласної організації Народного Руху України, не мають реальної підтримки у широких верств населення та не виражають їх бажань, прагнень [13].

З архівних матеріалів повідомляється, що рішенням виконкому міської ради народних депутатів № 266 від 18.08.89 було відмовлено громадянину І. С. Грасевичу, наклавши заборону на проведення установчої конференції Миколаївської регіональної організації Народного Руху України за перебудову [14].

Проте місцевій владі міста не вдалося залякати ініціативну групу Миколаївського Руху. Установчі збори відбулись, присутніх налічувалось понад 100 чоловік.

Однак не встигла Миколаївська крайова організація заснуватися та розпочати свою діяльність в регіоні, як почались поширюватись проти неї провокаційні наклепи та звинувачення в «націоналізмі». З архіву Крайового Руху відомо, що 16 вересня 1989 р. кількома провокаторами, які не мали ніякого відношення до громадсько-політичної організації, безцеремонно вивісили провокаційні антиросійські та антисемітські гасла на Сухому фонтані міста Миколаєва. Але ніхто не дав відсіч цій групі, не затримав, не з'ясував, що це за люди і чому жонглюють символікою українського народу під маскою Народного Руху України [15].

В цей час в газеті «Южная правда» було опубліковано інтерв'ю секретаря ідеологічного активу Ленінського райкому Комуністичної партії Миколаївської області, в якому було зазначено, що з активізацією діяльності НРУ, граючи на труднощах нинішнього етапу країни, його активісти займаються очорнюванням КПРС, партійних і радянських органів. Це

стало недавно підтвердженням на установчому з'їзді НРУ. Атмосфера характеризувалася відвертим націоналізмом, нападками на Комуністичну партію, закликами до боротьби за владу. У цій ситуації комуністи області повинні визначити для себе чітку лінію, за якою треба працювати з людьми, протистояти ворожим вигадкам [16].

У зв'язку з активізацією в республіці, в тому числі і в Миколаївській області, неформальних організацій, насамперед Народного Руху України за перебудову /РУХ/, відділами обкому партії були вжиті заходи, спрямовані на консолідацію здорових сил в цьому об'єднанні з партійними, радянськими органами. Як зазначено в документі «Інформація про виконання постанови бюро обкому партії № Б 3/1 від 21 лютого 1989 р.», в квітні 1989 р. з ініціативи громадських організацій було створено обласну Координаційну раду. Головою якої затвердили громадянина Ю. М. Агеєва, завідувача відділу газети «Южная правда». На основі зведеного плану всіх громадських формувань рада сприяла кращій організації їх діяльності [17].

Незважаючи на утиски з боку влади, миколаївські рухівці продовжували пробудження національної свідомості через розповсюдження неформальної преси, що надсилали українці із Галичини — це «Голос відродження», «Дзвін», «Поступ», «Голос Карпат», «Віче», «Вісник Руху», «Вільне слово», «Рух» [18] та ін. А з грудня 1989 р. Миколаївська крайова організація НРУ видала перший номер місцевої газети «Чорноморія» [19]. Коштів на друк у рухівців не вистачало, тому вони були змушені звертатися до всіх жителів області з проханням пожертви на першу незалежну «ластівку» Миколаївщини.

За таких справ прес комуністів ще більш посилювався. Обласний комітет державної безпеки почав втручатися в роботу Миколаївської крайової організації НРУ з питань розповсюдження рухівських та неформальних газет.

У відповідь на це Миколаївським Рухом були подані скарги в комісію обласної Ради народних депутатів з питань гласності, засобів масової інформації та зв'язкам з громадськими організаціями. Після розгляду вимог від крайового Руху комісією було вирішено, що поширення продукції засобів масової інформації згідно з Законом СРСР із друку без вказівки вихідних даних забороняється [20]. Тому всі заяви рухівців були відхи-

лені, залишилися лише на папері до наступного розгляду під час роботи Миколаївського облвиконкому.

В газеті «Трибуна рабочего» від 1 березня 1990 р. [21] було надруковано розгромне інтерв'ю секретаря комітету комсомолу міста Миколаєва Ю. Севастьянова. Як справжній знавець політичної ситуації в Миколаївській області, він розповів, звісно зі своєї точки зору, про діяльності Миколаївської крайової організації НРУ. Як відмічає Ю. Севастьянов: «З моїх особистих контактів з членами миколаївських та київських комітетів НРУ можна сказати, що серед них є дуже розумні люди, але є і явно недалекі, хоча підкреслюю, що моя думка може бути суб'єктивною» [22].

На таке провокаційне інтерв'ю з боку комсомольців в газеті «Чорноморія» миколаївськими рухівцями була дана відповідь у статті під заголовком «Що ви мелете, Ю. Севастьянов?» [23]. Для того щоб вгамувати цікавість всієї партійної номенклатури області, колонку в газеті треба було надати членам Руху, котрі змогли б дебатовати з парткомом. Але «Трибуна рабочего» надало слово комсомольському вождю Ю. Севастьянову. Рухівці зазначили, що як головний спец з різних рухів, Ю. Севастьянов плував, перекручував і назви організації, і програмні завдання.

Таким чином, незважаючи на усілякі перешкоди, а це — низки недоліків і помилок ще недосвідчених перших активістів МКО/НРУ, специфіку зрусифікованого регіону, що впливало на громадсько-політичну діяльність, порівняно з іншими областями, протистояння владних структур, насамперед з боку КПУ, КДБ, впродовж перших кроків існування Миколаївської крайової організації НРУ досягла значних успіхів, здійснюючи просвітницький вплив на світоглядні позиції людей і, без сумніву, стала суттєвим фактором політичної системи на Миколаївщині.

Джерела та література

1. Данилюк Ю. З., Бажан О. Г. Опозиція в Україні (дуга половина 50-х — 80-ті рр. XX ст.) / Юрій Данилюк, Олег Бажан. — К.: Рідний край, 2000. — 618 с.
2. Гарань О. В. Від створення Руху до багатопартійності / Олексій Васильович Гарань. — К.: Видавництво товариства «Знання» України, 1992. — 48 с. — (Сер. 1 «Час»; № 1). Він же. Убити дракона.

- З історії Руху та нових партій України / Олексій Гарань. — К.: Либідь, 1993. — 198 с.
3. Камінський А. На перехідному етапі: «Гласність», «перебудова» і «демократизація» на Україні / Анатоль Камінський. — Мюнхен: Український вільний університет, 1990. — 623 с.
 4. Гончарук Г. І. Народний Рух України. Історія / Григорій Іванович Гончарук. — Одеса: Астропринт, 1997. — 380 с.; іл.
 5. Ковтун В. Історія Народного Руху України / В. Ковтун. — К.: Факт, 1999. — 407 с.
 6. Бойко О. Д. Україна в 1985–1991 рр.: основні тенденції суспільно-політичного розвитку: [Монографія] / О. Д. Бойко. — К.: ІПІЕНД, 2002. — 306 с.
 7. Шитюк М. М. Політична палітра сучасної Миколаївщини / М. М. Шитюк // Шитюк М. М. Повне зібрання наукових праць. Т.3. — Миколаїв, 2010. — 493 с.
 8. Яцунская Е. А. Николаев от перестройки к независимости: историко-политический анализ / Е. А. Яцунская. — Николаев: «ВАРТ», «Шамрай», 2008. — 324 с., 16 с. ил.
 9. Полішкарова О. О. Політичні партії на Миколаївщині: структура, функції, особливості діяльності / О. О. Полішкарова // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Т. XII. — Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2001. — С. 45.
 10. Друмев В. І. Цимбал Л. М. Народний Рух за утвердження державності на Миколаївщині // Український південь. — 1995. — число 1. — 5 січня. — С.1
 11. Там само.
 12. Организация, которой нет // Южная правда. — 1989. — № 193. — 20 авг. — С. 3
 13. Там само.
 14. Державний архів Миколаївської області (далі — ДАМО). — Ф. Р-6077. — Оп. 1. — Спр. 11 Матеріали, звіти, резолюції членів екологічної асоціації «Зелений світ». — 25 грудня 1988–11 лютого 1990 рр. — 137 арк. — Арк. 13.
 15. Архів Миколаївської крайової організації Народного Руху України. — Ф. 1. — Оп. 1. — Спр. 1989 р. — Арк. 4.
 16. Важный участок работы // Южная правда. — 1989. — № 227. — 1 окт. — С. 2.
 17. ДАМО. — Ф. П-7. — Оп. 89. — Спр. 163 Материалы Николаевского обкома Компартии Украины по гласности, средствам массовой информации, о работе с неформальными организациями — 19 апреля 1988–29 декабря 1989 рр. — Арк. 56.
 18. Голос відродження. — 1989. — число 6. — вересень; Дзвін. — 1989. — № 2. — Серпень; Поступ. — 1989. — № 13. — Жовтень; Голос Карпат. — 1989. — № 5. — Вересень; Віче. — 1989. — 1989. — № 2. — Липень; Вільне слово. — 1989. — № 4. — Вересень; Вісник Руху. — 1989. — № 1. — Липень; Рух. — 1989. — № 5. — Жовтень.

19. Чорноморія. — 1989. — № 1. — Грудень.
20. ДАМО. — Ф. 992. — Оп. 12. — Спр. 4746 «а» Документи діючої комісії обласної Ради народних депутатів з питань гласності, засобам масової інформації та зв'язкам з громадськими організаціями — 12 грудня 1990–15 січня 1992 рр. — Арк. 17.
21. Кудя движешься, «Рух»? // Трибуна рабочего. — 1990. — № 16. — 1 марта. — С. 2.
22. Там само. — С. 3.
23. Що ви мелете, Ю. Севастьянов? // Чорноморія. — 1990. — № 7. — квітень. — С. 6.

Анотації

***Шипотилова Е. П.* Попытки противодействия Коммунистической партии становлению и функционированию Николаевской краевой организации Народного Руха Украины (1989–1990 гг).**

В статье проанализирован и изучен процесс противостояния Николаевской краевой организации Народного Руха Украины притеснениям со стороны Коммунистической партии УССР со дня своего рождения в регионе с 1989 г. — в течение 1990 г. Автор пытался объективно осветить поставленную проблему, поэтому обращается к неопубликованным архивным документам и николаевским периодическим изданиям.

***Shypotilova O. P.* The attempts to counter the Communist Party establishment and functioning of The Mykolaivsky regional organization of the Narodny Rukh Ukraine (1989–1990).**

The article is analyzed and studied the process of confrontation The Mykolaivsky regional organization of the Narodny Rukh Ukraine harassment by the Communist Party of the USSR from the date of his birth in the region since 1989 — during 1990s. Author tried to objectively illuminate the question put in this scientific article, so turned to the unpublished archival documents and the Mykolaivsky periodicals.